

цьому використанню репродукцій картин, ілюстративного матеріалу, демонстрація уривків кінофільмів, звукозапису. Важливо організувати виставки робіт учнів на прочитану тематику (малюнки, невеличкі твори-мініатюри, написані учнями, вишивки, вироби з природного матеріалу, аплікації тощо).

Старанність підвищиться за умови використання різноманітних словесних інструкцій: індивідуальних, розчленованих (біжучих), настановчих (цілісних). Бажано впливати й на формування позитивних моральних якостей, зважаючи на функції художньої літератури, оскільки лише удосконалення пізнавальних можливостей не призведе до бажаного результату щодо старанності. Головне – навчити кожного учня вчитися, тоді він буде активним і старанним. Для цього більше уваги приділяти логічно-пошуковій самостійній роботі: прочитати, поділити на частини, підготувати переказ прочитаного, використовуючи репродукцію картини, ілюстрацію, план. Неабияке значення має дотримання варіативності завдань: розкажи, прочитай, перекажи, робота з наочністю, з планом, складання усних розповідей – мініатюр розповідного та описового характеру. Значну увагу варто приділяти бібліотечно-бібліографічним знанням та умінням школярів. Дотримання пропонованих умов забезпечить старанність розумово відсталих учнів у роботі з художньою літературою, виховання їх як активних читачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беляева Л.И. К вопросу о типологии читателей. Проблемы психологии и социологии чтения. – М.: Книга, 1979. – 197 с. – С. 143 – 161.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
3. Божович Л.И. Избранные психологические труды. Проблема формирования личности /под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Междунар. Пед. академия, 1995. – 212 с.
4. Божович Л.И. О культурно-исторической концепции Л.С. Выготского //Вопросы психологии, 1988. – №5. – С.15-18.
5. Выготский Л.С. Основы дефектологии. Собр соч в 6 т. Т.5. – М.: Педагогика, 1983. – 369 с.
6. Гончарова Е.Л. Ранние этапы становления читательской деятельности в норме и при отклонениях в развитии: автореф. ... д-ра психол. наук. – М., 2009. – 56 с.
7. Еременко И.Г. Познавательные возможности учащихся вспомогательной школы. – К.: Рад. школа, 1972. – 130 с.
8. Еременко И.Г. Прийоми організації пізнавальної діяльності учнів допоміжної школи в процесі навчання: метод. лист. – К.: Рад. школа, 1968. – 40 с.
9. Индивидуальные варианты развития младших школьников /под ред. Л.В. Занкова, М.В. Зверевой. – М.: Педагогика, 1973. – 175 с.
10. Занков Л.В. Психология умственно отсталого ребенка. – М.: Учпедгиз, 1939. – 62 с.
11. Особенности умственного развития учащихся вспомогательной школы /под ред. Ж.И. Шиф. – М.: Просвещение, 1965. – 343 с.
12. Ушинский К.Д. Собрание сочинений. – Т. 6. – М-Л: Изд. АПН РСФСР, 1949. – 447 с.

УДК 37.034:316 (045)

РОЛЬ ЛЯЛКОВОГО ТЕАТРУ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Кравченко А.І.

кандидат педагогічних наук, доцент,

Зелінська К.О.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

У статті описано роль лялькового театру у процесі навчання та виховання молодших школярів спеціальних навчальних закладів. Обґрунтовано вплив театральної діяльності на формування особистості дитини з обмеженими інтелектуальними можливостями.

В статті описано роль кукольного театру в процесі навчання та виховання молодших школярів спеціальних навчальних закладів. Обґрунтовано вплив театральної діяльності на формування особистості дитини з обмеженими інтелектуальними можливостями.

The role of puppet theatre in the process of training and educating junior pupils at special educational establishments is considered in the article. Influence of the theatrical activity on child's personality with special educational needs formation is proved.

Ключові слова. Ляльковий театр, театральна діяльність, діти з обмеженими інтелектуальними можливостями, спеціальна освіта, сюжетно-рольова гра.

Ключевые слова. Кукольный театр, театральная деятельность, дети с ограниченными интеллектуальными возможностями, специальное образование, сюжетно-ролевая игра.

Key words. Puppet theater, theatrical activities, children with limited intellectual abilities, special education, role-play game.

Постановка проблеми. Однією з найголовніших проблем сучасної спеціальної освіти виступає інтеграція дитини з обмеженими можливостями у соціум. Необхідною умовою для цього є комунікативні уміння дитини та соціальні навички.

Як відомо, особистісні та ділові відносини між дітьми з порушенням інтелекту складаються досить важко і повільно. Ці діти недостатньо комунікабельні, їм притаманні неадекватність реакцій, нездатність глибоко усвідомлювати характер своїх відносин з оточуючими. Дітям з обмеженими інтелектуальними можливостями значно важче, у порівнянні з учнями масових шкіл, засвоїти соціальні норми та правила. Це ускладнює навчально-виховний та корекційний процес. Учням спеціальних освітніх закладів властиві слабкість пам'яті та пізнавальних процесів, часті відволікання та нестабільність емоційно-вольової сфери. Саме тому, дуже важливо зацікавити дитину, подати їй позитивний приклад, не нав'язуючи його.

На нашу думку, для покращення навчально-виховного процесу та вдосконалення комунікативних навичок молодших школярів з інтелектуальними вадами, доцільно використовувати ляльковий театр, лялькарями в якому виступають як учитель, так і безпосередньо учні. Подібна діяльність допоможе дитині в ігровій формі засвоїти позитивний досвід, покращити взаємовідносини з оточуючими, навчить роботі у колективі, додасть впевненості у своїх силах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями лялькового театру займалися наступні вчені: І.А. Андріанова, Л.В. Артьомова, С.І. Гладун, С.Н. Гузій, Т.Н. Караманенко, І.І. Смирнова та інші. Дослідники зазначають, що ляльковий театр зародився в первісні часи, а джерелом розвитку мистецтва граючих ляльок стали символічні магічні обрядові дії наших пращурів з лялькою чи предметом. [1-6]

Сьогодні театральна діяльність посідає важливе місце у розмаїтті засобів впливу на формування особистості дитини [2, 4]. Цей особливий синтетичний вид мистецтва органічно поєднує в собі художнє слово, драматичну дію, поетику, живопис, музику та літературу. Він допомагає дитині глибоше пізнати себе, свій внутрішній світ, спонукає її до самовдосконалення, викликаючи естетичні почуття та емоції в ході театралізованого дійства.

Мета. Розкрити вплив театральної діяльності на формування естетичної та соціальної культури молодших школярів з особливими освітніми потребами, доводить доцільність використання елементів лялькового театру у процесі подолання комунікативних відхилень у дітей даної категорії.

Виклад основного матеріалу. Ляльковий театр – це театральне видовище, в якому діють ляльки (можуть варіюватися за розмірами та формами, наприклад, бути об'ємними або плоскими), що рухаються за допомогою акторів. Здебільшого актори, які керують ляльками, сховані або замасковані від глядача [5, с. 168].

Основною ідеєю лялькового театру, у незалежності від його виду і форми, є здатність за допомогою ляльок створити виставу, що може бути розвагою, культурною подією з дидактичним, інформаційним або іншим акцентом. За допомогою ляльок актори театру здатні створити яскраві образи, передати характерні риси людського характеру і форми поведінки. Ляльководи вкладають в «уста» ляльок повчальний зміст, важливу інформацію або навіть соціальні маніфести [1, с. 212].

Головною ж неодмінною рисою будь-якої лялькової вистави є вміння розважити глядачів, а часом не лише спонукати посміятись, а й поміркувати.

Ляльковий театр може виступати й засобом навчання молодших школярів з особливими освітніми потребами. Як і учні молодших класів масових шкіл, ці діти залюбки граються і намагаються виконувати поставлені у грі завдання. Дуже важливо, щоб грою учнів керував учитель. Лише тоді вона буде ціленаправленою і нестиме певний зміст.

Актуальним є використання лялькового театру на уроках у молодших класах спеціальної школи. У цьому випадку лялькою керувати повинен учитель, а діти будуть виступати у ролі глядачів дійства.

Доцільно використовувати театр іграшок та петрушок. Театр іграшок показують на столі, рухаючи іграшки та промовляючи за них. Театр петрушок дістав свою назву від популярного й старовинного лялькового героя –

Петрушки. У цьому театрі все об'ємне. Лялька-Петрушка одягається на руку і діє над ширмою. Різновидом театру петрушок є пальчиковий театр, або театр п'яти пальців. Для його показу використовують лише голівки персонажів, які одягають на вказівний палець руки. Голівки персонажів виготовляють із паперу, картону із кишеньковою трубочкою для вказівного пальця на зворотному боці пап'є-маше, пінопласту, кульок із настільного тенісу, тканинки тощо. Останні три пальці (мізинець, вказівний, великий) вставляють у костюм-рукавичку, яку шиють з тканини відповідно до образу персонажа. Охарактеризуємо так званий настільний театр. Їх розрізняють кілька підвидів: показ вистави на сцені-ширмі, на сцені, подібній до коробки (картонажний театр), у площинному театрі, де сцена виготовляється з двох частин картону [3, с. 98]. По-різному в них пересуваються і фігурки персонажів: руками: за допомогою магніту, металевих стрижнів або вузької довгої стрічки картону. Дослідник Г.Генов виділяє один вид театру – книжка-театр, в якому є три підвиди:

- книжка-альбом з намальованими у процесі дії малюнками;
- книжка, в якій всього чотири сторінки, на яких намальовані декорації, а знизу на кожній сторінці приклеєна «кишенька», куди у процесі розповіді вставляються картонні фігурки діючих осіб;
- книжка з намальованими декораціями й рухливими фігурками-персонажами, які пересуваються за рахунок частин, скріплених дротиками [3, с. 105].

Різновидами настільного театру є магнітний театр і театр «живих картинок». Для магнітного театру сценою може бути коробка прямокутної форми з картону, відкрита з одного боку глядачам і закрита до низу з трьох боків кольоровим папером. Персонажі будуть пересуватися у будь-якому напрямку від рухів магніту [6, с. 38].

Подібне дійство сприймається молодшими школярами спеціальних освітніх закладів дуже позитивно. Діти дуже люблять, коли на уроки до них «приходять» казкові персонажі. Учні впевнені, що розмовляє з ними не вчитель, а чарівний герой. Вони переконані, що гість спостерігає за ними, тому уважно його слухають, спілкуються з ним, відповідають на запитання, виконують усі прохання та майже не порушують поведінку. Дітям дуже важливо сподобатися герою, тому неодмінно вкінці уроку гість повинен похвалити учнів та подякувати їм за увагу.

Виступи лялькового театру можливі і перед великою аудиторією. Тут ляльководами, як правило, виступають самі учні, але, все ж, провідну роль виконує вчитель. Справа у тому, що в учнів молодших класів спеціальної школи ще недостатньо розвинене мовлення, дикція, чітка артикуляція, виразність, сила голосу, тому, зазвичай, тексти вистав та слова автора бере на себе вчитель або вихователь. На кожній репетиції та перед виставою необхідно також використовувати мовну розминку. Вона має на меті підготувати мовленнєвий апарат до роботи. Мовна розминка включає вправи на розвиток дихання, артикуляційні вправи, скоромовки тощо [2, с. 21].

У учнів початкових класів продовжує формуватися опорно-руховий апарат, слабо розвинені м'язи рук. Тому підбираючи п'єсу, вчитель має передбачити, як довго дитина буде тримати ляльку, якою буде лялька (чи не заважка для дитини), чи зручно учню буде знаходитись за ширмою.

Виділяють наступні види лялькових театрів:

- театр підвісних ляльок-маріонеток – керованих згори за допомогою ниток чи проволочок;
- театр верхових ляльок, керованих знизу (ляльок на руці), так званих рукавичних, а також ляльок на тростинах;
- театр тіней, в якому ляльки (частіше за все плоскісні фігурки) демонструють у вигляді чорних або кольорових силуетів на фоні освітленого екрану [6, с. 35].

У допоміжній школі доцільніше за все використовувати театр верхових ляльок. Він є достатньо простим у використанні і не потребує від дітей великих зусиль.

Участь у діяльності лялькового театру допомагає дитині з інтелектуальними вадами збагатити словниковий запас (адже за основу дійства завжди беруться тексти казок або повчальних історій), завсоїти певні соціальні ролі та норми поведінки, вчить маніпулювати ляльками (чим підвищить рівень розвитку розвитку дрібної моторики). У грі діти вчаться відрізнити добро від зла, хороші вчинки від поганих.

У процесі постановки театрального дійства діти вчаться працювати у групі, спілкуватися один з одним та допомагати товаришу по грі. Така робота значно згуртовує учнів, допомагає розвинути комунікативні навики та не боятися показати свої вміння.

Молодші школярі залюбки погоджуються брати участь у лялькових театрах, навіть якщо індивідуальні особливості дитини дозволяють їй лише потримати ляльку. Учніям подобається театральна діяльність, бо вона виступає сюжетно-рольовою грою, а, отже, дія відбувається ніби не насправді, хоча і потребує великої відповідальності. Крім того, граючи свою роль, дитина знаходиться за ширмою, що дозволяє їй перевіритися у виконавця-лялькаря, не боючись осуду.

Зазвичай, у кінці вистави, вчитель оголошує виконавців ролі, ті, у свою чергу роблять крок вперед і

кланяються під оплески глядачів. Цей момент є емоційною кульмінацією, доказом визнання та своєрідним завершенням дійства. Діти відчують себе дуже щасливими, що дає їм стимул до майбутньої діяльності.

Звісно, у силу своїх індивідуальних можливостей, не всі молодші школярі з вадами інтелектуального розвитку здатні виконувати ролі казкових персонажів. Для таких дітей дуже корисним буде виступити у іншій ролі – ролі глядача вистави. Учні залюбки спостерігають за дійством, а потім обговорюють виставу з вчителем, відповідають на поставлені запитання, по можливості висловлюють власну думку.

Ефективним прийомом у створенні ситуації є звертання до глядачів – начебто від імені ляльки. Діти охоче виконують її прохання, задовольняють бажання. Цим самим вони виявляють до неї співчуття, турботу, увагу та шанобливе ставлення, сприймають як живу істоту, ніжно опікуються, піклуються [4, с. 215].

Висновки. Підготовка і показ лялькової вистави – це творча діяльність, це інтегроване заняття, воно синтезує різноманітні знання та вміння дітей, сприяє розвитку їхніх творчих та комунікативних здібностей.

Основною метою роботи лялькового театру у початкових класах спеціальної школи є створення умов для розвитку творчих здібностей учнів, формування моральних цінностей та орієнтирів особистості, розвиток комунікативних навичок, забезпечення естетичного виховання. Театральні ігри, підготовка лялькових вистав сприяють розвиткові всебічних знань, умінь та творчості школярів. Діти, готуючись до лялькової вистави, випробовують себе як актори, художники, співаки, музиканти.

У початкових класах спеціальної школи ляльковий театр має переваги над інсценізацією, декламуванням тощо. Саме тут мають змогу розкритися здібності дітей, особливо сором'язливих, певною мірою закомплексованих. Звикаючи до участі у виставі за ширмою (де дитину не бачать), вона легко набуває впевненості у своїх силах, вільно виступає перед однолітками, стає активнішою на уроках, у міжособистісних відносинах з дітьми та дорослими.

Отже, ляльковий театр допомагає дитині з обмеженими можливостями розкритися, позбутися замкнутості, розширити словниковий запас. Крім того, театральна діяльність допомагає дитині опанувати сюжетно-рольовою грою та комунікативними навичками, виховує відповідальність та розвиває позитивні моральні якості особистості дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрианова-Голицына И.А. Я познаю мир: Детская энциклопедия: Театр / И.А. Андрианова-Голицына. – М.: ООО «Изд-во АСТ», ООО «Изд-во Апрель», 2000. – 448 с.
2. Борщаговська Т. Театралізовані ігри як засіб розвитку творчих здібностей дошкільнят / Т. Борщаговська // Палітра педагога. – 2003. – № 1. – С. 21.
3. Генов Г.В. Театр для малышей / Г.В. Генов. – М.: Просвещение, 1968. – 134 с.
4. Иванцова Л. Мир кукольного театра / Л. Иванцова, О. Коржова. – Ростовна-Дону: Феникс, 2003. – 320 с.
5. Лабінський М.Г. Театр ляльок // Українська Радянська Енциклопедія. — 2-е видання. — Т. 11. — Книга 2. — Київ, 1984., стор. 168
6. Приходченко К. Історичний екскурс феномену театралізованої гри як засобу естетизації студентів вищого навчального закладу / К. Приходченко // Гуманзація навчально-виховного процесу – Спецвипуск 5 – Слов'янськ – 2010 – С. 33 – 39.

УДК 612.017:613.96-056.264

АДАПТАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ ІЗ ЗАЙКАННЯМ

Кривцова О.Я.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

У статті подано результати дослідження впливу емоційних станів і потребомотиваційного компонента на навчальну діяльність підлітків із зайканням, які є складовими адаптаційного процесу. Високий рівень кореляційних зв'язків адаптації визначено за показниками вибору таких ціннісних мотивацій, як прагнення до внутрішніх установок, а саме: орієнтації на процес, роботу та владу.

В статті розглядається дослідження впливу емоційного стану і мотиваційно-потребностного компонента на навчальну діяльність підлітків із зайканням, як складових адаптаційного процесу. Виявлено високий рівень кореляційних зв'язків адаптації з показателями